

VÝZKUM TVOŘIVÝCH SCHOPNOSTÍ ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ

Jarmila Honzíková, Petr Mach

Abstrakt: Článek představuje výsledky výzkumu tvořivých schopností dětí mladšího školního věku.

Klíčová slova: tvořivost, děti mladšího školního věku.

Abstract: The article presents results of research of creative abilities of minor school age children.

Key words: creative, children of basic school.

ÚVOD

Rozdílné jsou představy o tom, co „tvořivost“ vlastně je, za jakých předpokladů se projevuje, jak ji lze navodit, jak ji dětem předat a uchovat, jak ji i u těch nejmenších rozpoznat atd. Tvořivé předpoklady člověka jsou intenzivně zkoumány zhruba od poloviny dvacátého století. Prvním, kdo se začal výrazně zabývat tvořivostí a položil základní otázky psychologům, vědět, byl prezident americké psychologické společnosti J. P. Guilford.

Rozvoj poznání v této oblasti potvrdil, že tvořivost je nejen přirozenou lidskou schopností, ale také základní lidskou potřebou projevovat se tvořivě. Také se zjistilo, že výsledky IQ testů či výsledky ve škole nejsou spolehlivými ukazateli zda bude člověk ve svém životě úspěšný – tvořivý, či ne.

TVOŘIVOST A OSOBNOST

Vzhledem k tomu, že prvek osobnosti je z hlediska psychologie kreativity neopomenutelný, je zřejmé, že se výzkumy teorie tvořivosti budou hlouběji zabývat i jím. Podle některých autorů (např. Hlavsy, [1]) je sice tento fenomén (vztah osobnost – tvořivost) ještě nedostatečně prozkoumán, přesto však již byly některé závěry týkající se otázek tvůrčích schopností a vlastností, významu inteligence a role fantazie či motivace v tvořivém procesu zveřejněny. Problémem, zvláště při praktických výzkumech, je však obtížné statistické zpracování sledovaných jevů.

Jednou z problémových vazeb osobnost – kreativita jsou lidské schopnosti, konkrétně schopnosti tvůrčí. O velké spojitosti těchto schopností a vlastní tvořivosti svědčí i fakt, že jelikož obecná, jednoznačně uznávaná definice kreativity neexistuje, bývá tato často popisována právě jako komplex některých speciálních schopností.

Z mnoha modelů tvůrčích schopností bychom uvedli především klasifikaci **Guilfordovu**.

Guilfordův systém tvůrčích schopností:

- a) **plynulost** (fluence) je schopnost pohotově si vybavovat slova a pojmy, v rozšířených souvislostech jde též o schopnost pohotově stimulovat velké množství myšlenek, hypotéz nebo koncepcí,
- b) **pružnost** (flexibilita) je schopnost spontánního i adaptivního používání osvojených informací, v podstatě jde o „umění“ snadného přenosu pozornosti, rychlé změny úhlu pohledu, využívání nových postupů,
- c) **původnost** (originalita) je schopnost produkce nových, nekonvenčních a neobvyklých nápadů, postižení ne-zřejmých a skrytých souvislostí,
- d) **propracování** (elaborace) je schopnost vytvářet nové struktury na základě znalostí a dovedností za současného použití smyslu pro systém a řád,
- e) **citlivost** (senzibilita) je schopnost vystižení jádra problému, postřeh pro neobvyklost a zvláštnosti,
- f) **redefinice** (nová interpretace) je schopnost vidění nového problému. [2]

ÚROVEŇ TVOŘIVÝCH SCHOPNOSTÍ ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ NA VYBRANÝCH ŠKOLÁCH

Cílem transverzálního výzkumu, jehož výsledky zde budeme krátce prezentovat, bylo zmapovat úroveň tvořivých schopností dětí mladšího školního věku.

Ke sběru dat pro cíle výzkumu byl vybrán Torrancův figurální test tvořivého myšlení. Tento test bývá někdy kriticky hodnocen pro fakt, že tyto testy měří jen část tvořivosti, nejsou dostatečně motivující pro respondenty, časové limity mohou v tomto věku ovlivnit výkon, testy mají nízkou vypovídající schopnost o potencionální tvořivosti respondentů ve smysluplných aktivitách reálného života. Vedle těchto záporů výše jmenovaného testu, existuje i řada výzkumných studií, které potvrzují validitu těchto testů.

Tento test se skládá ze tří částí. První část *Tvoření obrázku* se skládá z úkolu dotvořit nalepený kousek barevného papíru ve tvaru fazole do originálního obrázku. Druhá část testu *Neúplné figury* je dvojstránka rozčleněná na deset polí. Každé pole obsahuje neúplné figury, které žáci dokreslí dle své fantazie. I zde mají obrázek zajímavě pojmenovat. Třetí část *Kruhy* se skládá ze 36 kruhů, které mají žáci dotvořit do obrázků a pojmenovat je. U testu se hodnotí *fluence* /tok nápadů/, *flexibilita* /zde znamená, kolik různých kategorií nápadů dítě vytvoří/, *originalita* /počet opakujících se nápadů ve skupině/ a *elaborace* /smysl pro detaily/.

Výzkumný vzorek tvořili žáci prvního stupně základní školy. Aby byl vzorek skutečně reprezentativní, řídili jsme se při výběru principem generální reprezentativnosti populace. Při výběru škol bylo nutné se řídit též možnostmi, které nedovolovaly náhodný výběr z populace celé České republiky, ale pouze z Plzeňského a Jihočeského kraje. Zde jsme se pokusili, alespoň přibližně, vyrovnat proporční zastoupení jednotlivých škol tak, aby vzorek byl co možná nejreprezentativnější. Do výzkumu byly zařazeny děti ze škol ve velkých městech, malých městech a na venkově. Celkem se jednalo o deset školských zařízení ze kterých bylo vybráno celkem 47 skupin (tříd) o celkovém počtu 1079 dětí.

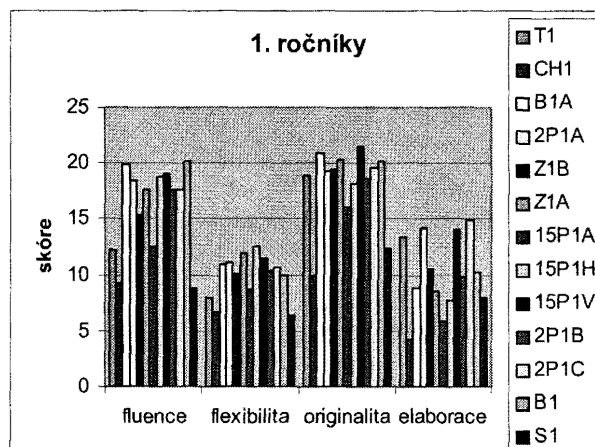
Následují grafy, které přehledně prezentují úroveň tvořivých schopností žáků 1. stupně základní školy v jednotlivých ročnících.

PŘEHLED ÚROVNĚ TVOŘIVÝCH SCHOPNOSTÍ V JEDNOTLIVÝCH ROČNÍCÍCH

Úroveň tvořivých schopností žáků 1. ročníků

1.ročník celkem

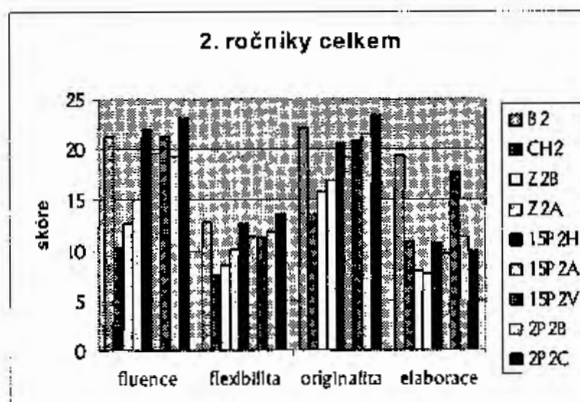
	fluence	flexibilita	originalita	elaborace
T1	12,19	8,01	18,925	13,29
CH1	9,215	6,655	10	4,33
B1A	19,94	10,915	20,93	8,825
2P1A	18,5	11,145	19,36	14,145
Z1B	15,36	10,05	19,515	10,475
Z1A	17,65	11,895	20,32	8,47
15P1A	12,56	8,68	16,02	5,89
15P1H	18,72	12,435	18,235	7,735
15P1V	18,965	11,505	21,415	14,095
2P1B	17,55	10,35	18,65	9,8
2P1C	17,55	10,6	19,55	14,95
B1	20,175	10	20,16	10,285
S1	8,83	6,415	12,37	7,955

Úroveň tvořivých schopností žáků 2. ročníků

2. ročník celkem

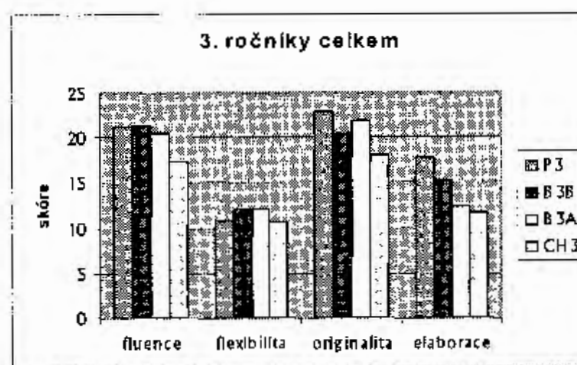
	fluence	flexibilita	originalita	elaborace
B2	21,28	12,84	22,15	19,525
CH2	10,25	7,5	13,455	10,81
Z2B	12,62	8,51	15,83	8,02
Z2A	14,99	10,11	16,94	7,645
15P2H	21,95	12,605	20,56	10,61
15P2A	19,635	11,38	19,23	9,615
15P2V	21,28	11,165	20,89	17,74
2P2B	19,35	11,8	21,41	11,4
2P2C	23,19	13,65	23,455	10

Úroveň tvořivých schopností žáků 3. ročníků

3. ročníky celkem

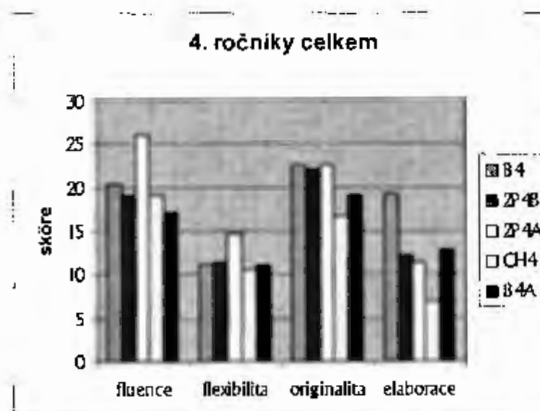
	fluence	flexibilita	originalita	elaborace
P3	21,2	10,76	22,85	17,79
B3B	21,31	12,135	20,5	15,355
B3A	20,49	12,07	21,865	12,42
CH3	17,295	10,65	18,095	11,615

Úroveň tvořivých schopností žáků 4. ročníků

4. ročníky celkem

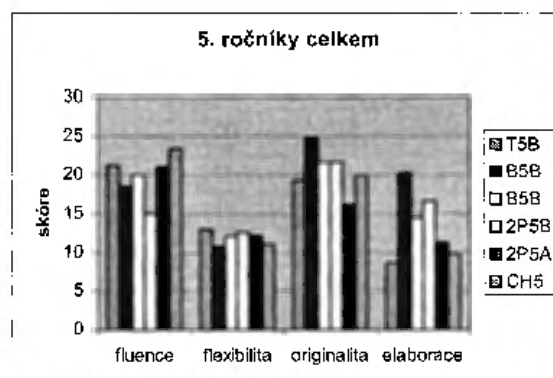
	fluence	flexibilita	originalita	elaborace
B4	20,453	11,23	22,55	19,36
2P4B	19,16	11,39	22,115	12,175
2P4A	26,105	14,62	22,66	11,385
CH4	19,185	10,505	16,59	6,855
B4A	17,165	11,125	19,125	12,83

Tvořivé schopnosti žáků 5. ročníků

5.ročníky celkem

	fluence	flexibilita	originalita	elaborace
T5B	21,188	13	19,25	8,75
B5B	18,405	10,72	24,675	20,27
B5B	19,98	12,11	21,64	14,44
2P5B	15,04	12,605	21,59	16,58
2P5A	21,015	12,18	16,145	11,305
CH5	23,35	11,06	19,95	9,835

KONFRONTACE VÝSLEDKŮ

Z uvedeného výzkumu vyplynulo, že žáci z velkých měst (nad 100 tis. obyvatel, v grafech označeny písmeny P a B)) dosáhli v testech tvořivosti vyšších hodnot než jejich vrstevníci ze škol v malých obcích.

Výzkum porovnání tvořivých schopností po vstupu do školy a po určitém období školní docházky prováděl též Hlavsa. Toto období nazývá Hlavsa [1] „stadiem správných odpovědí“. Přímou uvádí: „Mezi 6., 7., až 8. rokem způsobí nástup dětí do školy útlum jejich tvořivé aktivity, ten trvá několik let. Je pravděpodobně způsoben tím, že se za prvé musí dítě adaptovat na nový komplex situací a najít si účinné způsoby interakce, za druhé se musí vyrovnat se zátěží tohoto adaptčního procesu, za třetí se na něm požaduje, aby se přizpůsobilo striktním požadavkům správného chování, správných postojů, správných poznatků, za čtvrté musí počítat i s neustálým hodnocením své osobnosti jako „správné či nesprávné“ a konečně tím, že se učí základům vědeckého poznání světa, kauzální koncepci světa, která bourá jeho dosavadní koncepce naivní“. „Tvořivá aktivita“ podle Hlavsy v tomto období odpočívá, avšak zato se budují její významné nové předpoklady.

Nutné podotknout, že uvedené výsledky ve formě grafů, jsou jen částí rozsáhlého transverzálního výzkumu. Celý výzkum nejen mapoval úroveň tvořivých schopností dětí mladšího školního věku, ale zároveň se snažil odhalit i vývoj těchto schopností.

Výše prezentovaný výzkum ukázal, že úroveň tvořivých schopností u zkoumaného vzorku dětí po vstupu do školy neklesla – ve všech ukazatelích tvořivosti je patrný nárůst hodnot mezi 1. a 2. ročníkem ZŠ. Grafy jasně prezentují pokles tvořivé aktivity u jednotlivých faktorů až ve 4. a 5. ročníku, tedy u dětí desetiletých a jedenáctiletých. Do tohoto věku dochází k vzestupu úrovně tvořivých schopností, pouze u originality byl zjištěn výrazný pokles mezi dětmi z předškolního zařízení a dětmi z 1. ročníků. Zajímavé je i porovnání dosažených hodnot u chlapců a dívek. I když naměřené hodnoty vykazují rozdíly, zjednodušeně můžeme konstatovat, že do 3. ročníku jsou v průměru naměřené hodnoty v Torrancových figurálních testech tvořivého myšlení téměř shodné. Ve 4. ročníku však dochází k výraznějšímu poklesu hodnot u chlapců než u dívek. Proč dochází k poklesu tvořivé aktivity právě ve 4. a 5. ročníku ZŠ a proč pak opět začínají tvořivé schopnosti stoupat, by bylo předmětem dalšího výzkumu.

Dnešní děti prokázaly v testech tvořivosti velmi dobré výsledky, i když rozdíly mezi jednotlivými skupinami u věkových skupin byly někdy opravdu znatelné, což ukázalo i statistické zpracování těchto testů. Jak již bylo uvedeno, mezi jednotlivými skupinami

ZÁVĚR

Z výše prezentovaných grafů úrovně tvořivých schopností vyplývá, že žáci mladšího školního věku, potažmo jednotlivé skupiny, vykazují v úrovni tvořivých schopností rozdíly. Rozdíly byly naměřeny i u jednotlivých faktorů

tvůrivosti. Co tyto rozdíly zapříčiňuje, proč úroveň tvořivých schopností do 3. ročníku stoupá a následně klesá, by bylo předmětem dalšího výzkumu.

Rozhodně se domníváme, že novým tvůrčím přístupem učitelů ke svým žákům a jejich výuce, lze ovlivnit vývoj tvořivých aktivit této naší mladé generace. Je ovšem jasné, že pouze tvořivý učitel může vychovávat tvořivé žáky, vytvářet podnětné prostředí pro tvůrčí aktivity [3].

LITERATURA

1. HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. 1. vyd. Praha: SPN, 1986.
2. ERAZÍM P. *Jak se rodí nápady*. Praha: Dům techniky ČSVTS, 1989.
3. HONZÍKOVÁ, J. *Teorie a praxe tvořivosti v pracovní výchově*. – 1. vyd. – Plzeň: Pedagogické centrum, 2003. – 239 s. ISBN 80-7020-124-X.
4. JURČOVÁ, M. *Torranceho figurální test tvorivého myšlení*. Příručka. Praktická část. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p., 1984.
5. JURČOVÁ, M. *Torranceho figurální test tvorivého myšlení*. Příručka. Všeobecná část. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p., 1984.

Kontakt

Doc. PaedDr. Jarmila Honzиковá, Ph.D.; PaedDr. Petr Mach, CSc.
Katedra technické výchovy, Fakulta pedagogická, Západočeská univerzita
Veleslavínova 42, 306 14 Plzeň, ČR
e-mail: jhonziko@kat.zcu.cz, pmach@kat.zcu.cz